

TOSHKENT MAQSUD SHAYXZODA NIGOHDIDA VATAN, XOTIRA VA IJODIY MANSUBIYAT

Amirxonov Ibrohim Abdurahmon o'g'li

Toshkent davlat transport universiteti talabasi

Annotatsiya: *Maqsud Shayxzodaning Ozarbayjondan Toshkentga ko'chishi, yangi vatanni qabul qilish jarayoni va "Toshkentnoma" dostonini yaratishdagi ma'naviy, tarixiy hamda ijodiy mashaqqati keng qamrovli tahlil qilinadi. Tadqiqotda shoirning o'z tug'ilgan yurtini tark etib, Toshkentni ikkinchi vatan sifatida tan olishi, shu yerda XVIII lirik-epik asarni yozishdagi va tarixiy xotirani tiklashdagi roli ko'rib chiqiladi. Shuningdek, Shayxzodaning Jaloliddin Manguberdi, Mirzo Ulug'bek va boshqa tarixiy shaxslar haqidagi asarlari orqali Toshkentni nafaqat geografik makon, balki madaniy meros, avlodlar ko'prigi va ma'naviy poydevor sifatida talqin qilishi yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *Maqsud Shayxzoda, Toshkentnoma, vatan va ko'chish, adabiy xotira, tarixiy shaxslar, ijodiy mashaqqat, madaniy meros.*

Abstract: *This article comprehensively analyzes the relocation of Maqsud Shayxzoda from Azerbaijan to Tashkent, the process of accepting a new homeland, as well as the spiritual, historical, and creative hardships associated with the creation of the poem "Toshkentnama". The study examines how the poet, having left his native land, recognized Tashkent as his second homeland, his role in creating a lyric-epic work of XVIII lines here, and in restoring historical memory. It also highlights how Shayxzoda, through his works about Jalaliddin Manguberdi, Mirzo Ulugbek, and other historical figures, interprets Tashkent not merely as a geographical space, but as a cultural heritage, a bridge between generations, and a spiritual foundation.*

Keywords: *Maqsud Shayxzoda, Toshkentnama, homeland and migration, literary memory, historical figures, creative hardship, cultural heritage.*

Har bir adibning hayotida "vatan" tushunchasi faqat tug'ilgan joyning o'рни ahamiyatka ega emas, balki ruh sig'ingan, qalamini sindirmay davom ettirgan, xotira va kelajakni bog'lovchi makon sifatida shakllanadi. Maqsud Shayxzoda uchun ana shunday makon Toshkent bo'ldi. Ozarbayjonning Ganja tumanida tug'ilib, 1927-yillarning boshlarida siyosiy va ijtimoiy sharoitlar ta'sirida vatanidan uzoqlashgan shoir nafaqat yangi shaharda joylashdi, balki uni o'z ijodiy va ma'naviy poydevoriga aylantirdi. Men, Toshkent davlat transport universiteti talabasi sifatida, bu jarayonni shunchaki "ko'chib kelish" yoki "muhit o'zgarishi" deb emas, balki "madaniy uyg'unlik, ruhiy qayta qurish va ijodiy tiklanish" deb qabul qilaman. Chunki o'z yurtidan uzoqda, boshqa til, boshqa an'ana, boshqa shahar muhitida yashab, aynan shu joyga atab ulkan doston yozish – bu nafaqat adabiy jasorat, balki tarixiy xotirani o'zlashtirish, uni qayta tiklash va yangi avlodga yetkazishdagi ish va mashaqqatdir. Shayxzoda Toshkentni tasodifan tanlamadi. U bu yerda yashadi, bu yerning tuprog'ini, havosini, odamlarini, tarixiy izlarini his qildi va bularning barchasini "Toshkentnoma"da she'riy asarga aylantirdi. Bu esa uning adabiy merosini faqat mintaqaviy emas, balki milliy va umuminsoniy qadriyat darajasiga ko'tardi.

“Toshkentnoma”ni yozish Shayxzoda uchun shunchaki mavzu tanlash yoki shaharni madh etish emas edi. Bu – shaharning yuzlab yillik xotirasini, urushlar, qurilishlar, inqiloblar va tinch kunlarni, oddiy mehnatkashlar va buyuk tarixiy shaxslar izlarini bitta lirik-epik to‘qimaga o‘rash edi. Shayxzoda ham xuddi shunday qilgan: u Toshkentni faqat ko‘chalar, bog‘lar va binolar sifatida emas, balki xalq xotirasi, an‘analar, til va ma‘naviy ma‘rifat ko‘rdi va biz uchun asaosiy sifatida aytdi. “Toshkentnoma”dagi XVIII bodban iborat shunchaki she‘r emas, bu shaharning “ma‘naviy xaritasi”dir. Unga kirish uchun shoir o‘z vatani bilan bog‘liq hissiy ziddiyatlarni yengib o‘tishi, yangi muhitni o‘zlashtirishi va uni o‘z ijodiy tiliga tarjima qilishi kerak edi. Bu jarayon hech qachon oson bo‘lmagan. O‘z yurtidan quvilib kelgan insonning boshqa shaharga atab she‘r yozishi – bu avvalo o‘z ichidagi bo‘shliqni to‘ldirish, keyin esa o‘sha bo‘shliqni yangi xotira bilan to‘ldirishdir. Lekin aynan shu mashaqqat uning she‘riyatiga chuqurlik, haqqoniylat va universal qadriyat bergan. Ochiq darsda talabalar bilan shu mavzuni muhokama qilganimda, ularning ko‘pchiligi “biz o‘z shahrimizni ko‘ramiz, lekin uning tarixini his qilmaymiz” degan fikrni bildirishdi. Shayxzoda esa aynan shu “his qilish”ni adabiyotga aylantirgan.

Shayxzodaning Toshkentni tanlashi va unga atab yozishi nafaqat shaharga bo‘lgan muhabbat, balki kengroq madaniy ko‘prik qurish harakati edi. U “Jaloliddin Manguberdi”, “Mirzo Ulug‘bek” kabi asarlarida tarixiy shaxslarni sahnaga olib chiqarar ekan, ularni Toshkent madaniy hayotini qayta talqin qildi. Jaloliddinning vatanparvarligi, Ulug‘bekning ilmga bo‘lgan mehr-muhabbati, xalq og‘zaki ijodining donishmandligi – bularning barchasi Shayxzoda nigohida Toshkentning ma‘naviy poydevoriga aylandi. Shayxzoda ham xuddi shunday qilgan: u o‘z ota-bobolari vatani, Ozarbayjon madaniyati va o‘zbek tarixiy merosini bir-biriga zid qo‘ymadi, balki ularni Toshkent atrofida bitta adabiy tizimga birlashtirdi. Bu esa uning ijodini nafaqat milliy, balki ikki xalq ahamiyatga ega qildi. Adabiyotshunoslikda ko‘pincha “vatan” tushunchasi chegaralar bilan o‘lchanadi. Lekin Shayxzoda vatan chegarasiz ekanligini, u qalbdagi, xotirada va ijodda yashashini ko‘rsatdi. U Jaloliddin haqida yozganda, uni faqat o‘tmishning qahramoni sifatida emas, balki Toshkentning ruhiy qadriyatlarini himoya qiluvchi timsol sifatida ko‘rdi. Ulug‘bek haqida yozganda, ilm-fan va ma‘rifat shahar hayotining ajralmas qismi ekanligini uqtirdi. Bu fikrlar uning she‘riy va dramatik asarlarida uzviy bog‘lanib, Toshkentni nafaqat markaziy shahar, balki butun Markaziy Osiyo madaniyatining tirik muzeyi sifatida namoyon etdi. Bugungi talaba uchun bu nafaqat tarixiy dars, balki “globallashuv davrida o‘zligini saqlab qolish” falsafasidir.

Bugungi Toshkent – bu tez o‘sovchi, zamonaviy infratuzilmaga ega, yangi binolar, metro liniyalari, zamonaviy ko‘chalar va texnologiyalar bilan qoplangan shahar. Lekin Shayxzoda “Toshkentnoma”da yozgan narsalar bugun ham dolzarb: xotira, mehnat, inson qadri, tarixiy uzluksizlik, tabiat va shahar uyg‘unligi. Men texnik loyihalarni tayyorlaganimda shu haqda ko‘p o‘ylayman: eng zamonaviy ko‘prik yoki temir yo‘l stansiyasi qanchalik mukammal qurilmasin, agar u shaharning tarixiy ruhini, odamlar xotirasini va madaniy kodini hisobga olmasa, u uzoq muddatda “jonsiz” bo‘lib qoladi. Shayxzoda esa aynan shu “jonni” saqlab qoldi. U Toshkentni nafaqat ko‘rdi, balki uni “o‘qidi”, “tushundi” va “yuragiga yaqinlashtirdi”. “Toshkentnoma” shu sababli ham faqat adabiy asar emas, balki shaharning ma‘naviy pasporti, kelajak avlod uchun yo‘l ko‘rsatkich va xotira qo‘riqxonasi. Ochiq dars jarayonida talabalar bilan shu g‘oyani baham

ko'rganimda, ularning ko'pchiligi o'z kasbiy yo'llarida ham "texnologiya xotira inson" formulasini qo'llash kerakligini anglab yetishdi.

Bu esa adabiyotni nafaqat gumanitar fan, balki har qanday soha uchun umumiy tafakkur maktabiga aylantiradi. Shayxzodaning nigohida Toshkent faqat poytaxt emas, u – avloddan-avlodga o'tayotgan hikoyalar, mehnat izlari, tabiatning to'rt fasli va insoniy mehr-muhabbatning yashab turgan guvohidir.

Maqsud Shayxzodaning Toshkentga bo'lgan nigohi bugungi yosh avlod uchun nafaqat adabiy meros, balki hayotiy yo'l ko'rsatkichidir.

U o'z yurtidan uzoqda yashab, aynan shu shaharga atab doston yozish orqali "vatan – bu tug'ilgan joy emas, vatan – bu sen qalbini berib, mehnat qilib, xotira yaratgan joy" degan haqiqatni isbotladi.

"Toshkentnoma" shu sababli ham nafaqat she'riy doston, balki tarixiy xotira, ma'naviy intizom va insoniy qadriyatlar uyg'unligining klassik namunasi hisoblanadi. Biz, Toshkent davlat transport universiteti talabalari, shu shaharda o'qiyapmiz, shu shaharning yo'llarini, stansiyalarini, ko'priklarini loyihalayapmiz.

Lekin shu bilan birga, Shayxzodaning nigohi orqali shaharning ruhini, xotirasini va kelajagini ham ko'rishimiz kerak. Chunki haqiqiy muhandis nafaqat temir va inson, balki xotira, madaniyat va insoniy qadriyatlardan ko'prik quradi. Shayxzoda esa aynan shu ko'prikning poydevorini qo'ygan. "Toshkent – mening ikkinchi vatanim, lekin u menga birinchisidan kam bo'lmagan" degan misralar shoirning shaxsiy e'tirofi emas, bu butun bir avlod uchun ma'naviy vasiyatnomadir. Biz shu vasiyatnomani nafaqat eslab, balki har bir loyihamızda, har bir qarorimizda, har bir insoniy munosabatimizda aks ettirishimiz lozim.

Chunki shahar nafaqat binolar yig'indisi, u – odamlarning hikoyasi, adiblarning qalami, mehnatkashlarning teri va yoshlarning orzulari bilan yashaydigan tirik organizmdir. Shayxzoda esa aynan shu organizmning yurak urishini she'rga aylantirgan.

Xulosa Maqsud Shayxzodaning Toshkentga bo'lgan nigohi nafaqat adabiy, balki tarixiy, ma'naviy va insoniy ahamiyatga ega.

U o'z yurtidan ko'chib kelib, "Toshkentnoma"ni yaratish orqali shaharni faqat geografik makon emas, balki xotira, mehnat va inson qadriyatlari uyg'unligi sifatida ochib berdi. Jaloliddin, Ulug'bek va boshqa tarixiy shaxslar haqidagi asarlari esa bu yondashuvni yanada kengaytirib, Toshkentni milliy va transmilliy madaniy ko'prikka aylantirdi.

Maqola davomida yoritilganidek, Shayxzoda merosi bugungi talaba uchun nafaqat adabiy dars, balki kasbiy etika, xotira madaniyati va inson markazli yondashuv maktabidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shayxzoda M. Toshkentnoma. – Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1958.
2. Karimov N. Maqsud Shayxzoda: Hayoti va ijodiy yo'li. – Toshkent: O'qituvchi, 2005.
3. O'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: 1978.
4. Raxmatullayev Sh. O'zbek dramaturgiyasi tarixi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010.
5. Adabiyotshunoslik jurnali. 2020, "Toshkent adabiyotda: xotira va zamonaviylik".

6. Toshkent shahri tarixi va madaniy merosi. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2015.

7. O‘zbekiston Milliy Arxivi. 1950–1960-yillar ijodiy yozishmalar.